

Közép-európai közvélemény:

Lakossági vélemények a mai és a tíz
évvel ezelôtti társadalmi-politikai
rendszerôr. Kelet-közép-európai
összehasonlítás

A Central European Opinion Research Group
(CEORG) havi rendszeres közvéleménykutatása

1999. október

CEORG – Central European Opinion Research Group

A Közép-Európai Közvéleménykutató Társulás (Central European Opinion Research Group, CEORG) három közép-kelet-európai ország, Csehország, Magyarország és Lengyelország egy-egy, társadalom- és közvéleménykutatással foglalkozó intézetének közös vállalkozása. A közös intézmény 1999. január 1. óta működik. Alapítói:

IVVM – Institut pro výzkum veřejného mínění (Csehország)

TÁRKI – Társadalomkutatási Intézet Rt. (Magyarország)

CBOS – Centrum Badania Opinii Społecznej (Lengyelország)

Az együttműködés keretén belül minden hónapban egy, a három országban azonosan megfogalmazott, négy-öt kérdésből álló blokk kerül az Omnibusz kérdőívekre. A kérdések minden hónapban egyetlen témára vonatkoznak. A témák között találunk olyanokat, melyek periódikusan, féléves vagy éves gyakorisággal megkérdezésre kerülnek. Így félévente mindhárom országban, a felnőttkorú lakosságot reprezentáló minta tagjait arra kérjük, értékeljék saját anyagi helyzetüket és az ország gazdasági állapotát, illetve megkérdezzük őket várakozásaikról is ezen a két területen. Ezzel egyidőben azt is tudakoljuk, miként vélekednek saját országuk kormányának és az ellenzéknek a legutóbbi parlamenti választások óta eltelt időszakban kifejtett tevékenységéről, valamint a demokrácia állapotáról. Éves gyakorisággal érdeklődünk a három ország lakosainak a NATO-tagsággal és az európai uniós csatlakozással kapcsolatos véleményéről. A nem állandó kérdések között a legkülönbözőbb, a társadalomkutatás szempontjából releváns témakörök szerepelnek. Az ily módon rendelkezésre álló adatok alapján gyorsjelentések és publikációk készülnek.

Az adatfelvételtől

Az adatfelvétel mindhárom országban személyes megkérdezés révén, az egyes országok felnőttkorú lakosságát nem, életkor, iskolai végzettség és lakóhely szerint reprezentáló mintán készül. A mintanagyság Csehországban 1000-, Magyarországon 1500-, Lengyelországban 1100 fős. Az adatok elemzéséből minden hónapban gyorsjelentés készül.

Lakossági vélemények a mai és a tíz évvel ezelőtti társadalmi-politikai rendszerről. Kelet-közép-európai összehasonlítás.

Az októberi adatfelvétel során arra kértük a megkérdezetteket, hogy hasonlítsák össze életüket a tíz évvel korábbival, tehát a rendszerváltás időszakával. A magyarországi adatfelvétellel egyidőben Csehországban és Lengyelországban is ugyanerről kérdezték az állampolgárokat.

Először azt kérdeztük, érdemes volt-e rendszert változtatni 1989-ben. A négyfokú skálán adott válaszok átlagaiból látható, hogy a rendszerváltozást még ma is pozitívan értékelők aránya Lengyelországban a legmagasabb és Magyarországon a legkisebb (a kódolás miatt minél alacsonyabb az átlag, az adott ország állampolgárai annál inkább tekintenek pozitívan a tíz évvel ezelőtti korszakváltásra). Az alacsony lengyel átlag (1,94) mögött elsősorban a 'határozottan érdemes volt' válaszok nagyon magas, 40%-os aránya áll. Összességében a lengyelek háromnegyede és a csehek közel kétharmada véli úgy, hogy tíz évvel ezelőtt érdemes volt belefogni a politikai és a társadalmi rendszer egyidejű megváltoztatásába. Magyarországon azonban a határozott választ adók között csak csekély többségben vannak a rendszer megváltoztatását érdemesnek tartók. A határozott választ adók egyötöde úgy véli, hogy a rendszert határozottan érdemes volt megváltoztatni, összességében pedig 54%-uk tartja inkább pozitívnak az aktust. Ugyancsak 20% körüli azoknak az aránya, akik ma egyértelműen úgy vélik, a rendszerváltást nem volt érdemes végigvinni.

4.1. táblázat. Érdemes volt-e tíz évvel ezelőtt megváltoztatni a társadalmi rendszert? (1 – határozottan érdemes volt, 4 – határozottan nem volt érdemes)

	Magyarország		Csehország	Lengyelország
	N=	%	%	%
Határozottan érdemes volt	273	20,8	28	40
Érdemes volt	434	33,1	36	35
Inkább nem volt érdemes	343	26,1	22	15
Határozottan nem volt érdemes	262	20,0	15	10
<i>Összesen</i>	<i>1312</i>	<i>100,0</i>	100	100
<i>Átlag</i>	<i>2,45</i>		2,24	1,94
Nem tudja	203	13,3	13	11

A rendszerváltás értékelését Magyarországon legnagyobb mértékben a válaszadó iskolai végzettsége befolyásolja: a felsőfokú végzettségűek válaszainak átlaga 1,83, míg az általános iskolát végzetteké 2,87. Az életkor szerinti bontás azt mutatja, hogy leginkább fiatal, 18-29 év közötti korosztályok érzik úgy, hogy a rendszerváltás nem volt hiábavaló (2,15), szemben például a 40-49 évesek és a 70 év felettiak (2,61 illetve 2,64) álláspontjával. A foglalkozási csoportok közül a kisiparosok (1,93), a vezetők (2,04) és az értelmiségiek (2,16) szerint volt leginkább érdemes rendszert változtatni 1989-ben. Ennek éppen az ellenkezőjét gondolják a mezőgazdaságban dolgozók (2,82) és a szakképzetlen munkások (2,83). A fővárosiak és nagyobb városokban élők válaszainak átlaga is alacsonyabb a válaszok összességének átlagánál, szerintük tehát érdemes volt megváltoztatni Magyarország társadalmi-politikai rendszerét.

Ezután arra kértük a válaszadókat, hogy a társadalom életének néhány, általunk felsorolt dimenziójában is hasonlítsák össze a tíz évvel ezelőtti és a mai helyzetüket. Az eredményeket a 4.2.a. és a 4.2.b. táblázat, valamint a 4.1. ábra tartalmazza.

A válaszokból kiderül, hogy Magyarországon a legtöbb szempontból az emberek döntő többsége jobbnak tartja tíz évvel ezelőtti életét a mainál. A tizenegy felsorolt szempontból hét esetben az átlagok lényegesen a közepső, harmas érték felett vannak, közel a négyeshez, vagy afölött. Különösen magas a válaszok átlaga (ami a tíz évvel korábbi helyzet kedvezőbb megítélését jelenti a maival szemben) a munkavállalás lehetősége, a közbiztonság és a szociális biztonság szempontjából. Lényegesen jobbnak ítélik az 1989-es helyzetet a polgárok akkor is, ha az általános vagy a saját életszínvonalát határozzuk meg az összehasonlítás szempontjaként, és ugyanilyen eredményre jutunk, ha a szabadidő mennyisége az összehasonlítás alapja. A felsorolt esetek mindegyikében a leggyakrabban adott osztályzat az 5-ös.

A szempontok egy másik csoportja esetében az osztályzatok átlaga azt mutatja, hogy az adott részterületeken a megkérdezettek többsége valamivel jobbnak tartja mai helyzetét a tíz évvel ezelőttnél. Bár a középértéktől, tehát a 3,00-tól való eltérés ezekben az esetekben lényegesen kisebb, mint a szempontok előző csoportja esetében volt, mégis azt mondhatjuk, hogy az utazás szabadsága, a véleménynyilvánítás szabadsága és a politika országos és helyi szintjére való befolyás szempontjából az állampolgárok többsége mai helyzetét kedvezőbbnek ítéli a tíz évvel korábbinál. Mindebből azt a következtetést is levonhatjuk, hogy az állampolgárok egyrészt értékelik a politikai és a szabadságjogok területén történt változásokat, másrészt - és ez érzékelhetően többet nyom a latba az értékelések alkalmával - a társadalom és saját életük gazdasági és szociális paramétereinek alakulásával elégedetlenek.

Két kivételtől - a két politikai dimenziótól - eltekintve a három kele-közép-európai ország lakosai közül minden szempontból a magyarok ítélik meg legkedvezőtlenebbül az új politikai-társadalmi rendszerben eltöltött éveiket. A lengyelek válaszai valamelyest hasonlítanak a magyarokéhoz, ám azokénál kevésbé szélsőségesek negatív irányban. A lengyel átlagoknak a skála közepső értékétől vett eltéréseinek előjele minden dimenzióban megegyezik a magyar átlagokkal, az értékek azonban szinte minden esetben alacsonyabbak, tehát a jelenlegi körülmények relatíve jobb megítélésével találkozunk (4.1. ábra). A lengyelek ítélik meg a legkedvezőbben a véleménynyilvánítás szabadságával való élés lehetőségét és ők ítélik meg legkevésbé kedvezőtlenül a szociális biztonságban bekövetkezett változásokat.

Minden más esetben a két időpont összehasonlításában a csehek azok, akik a mai élethelyzetet a legkedvezőbbnek érzékelik. Válaszaik átlaga a tizenegy dimenzió közül hatban alatt marad a közepső értéknek, tehát az összehasonlítás tekintetében a mai helyzet kedvezőbbnek ítélik meg a tíz évvel ezelőttnél. Különösen figyelemreméltó, hogy a magyarokkal és a lengyelekkel szemben a csehek a szabadidő mennyisége, a saját anyagi jólét és az összkép szempontjából is jobbnak látják mai életüket a tíz évvel korábbinál. Ezzel szemben úgy vélik, hogy saját befolyásuk az országos politikára csökkent az új politikai rendszerben.

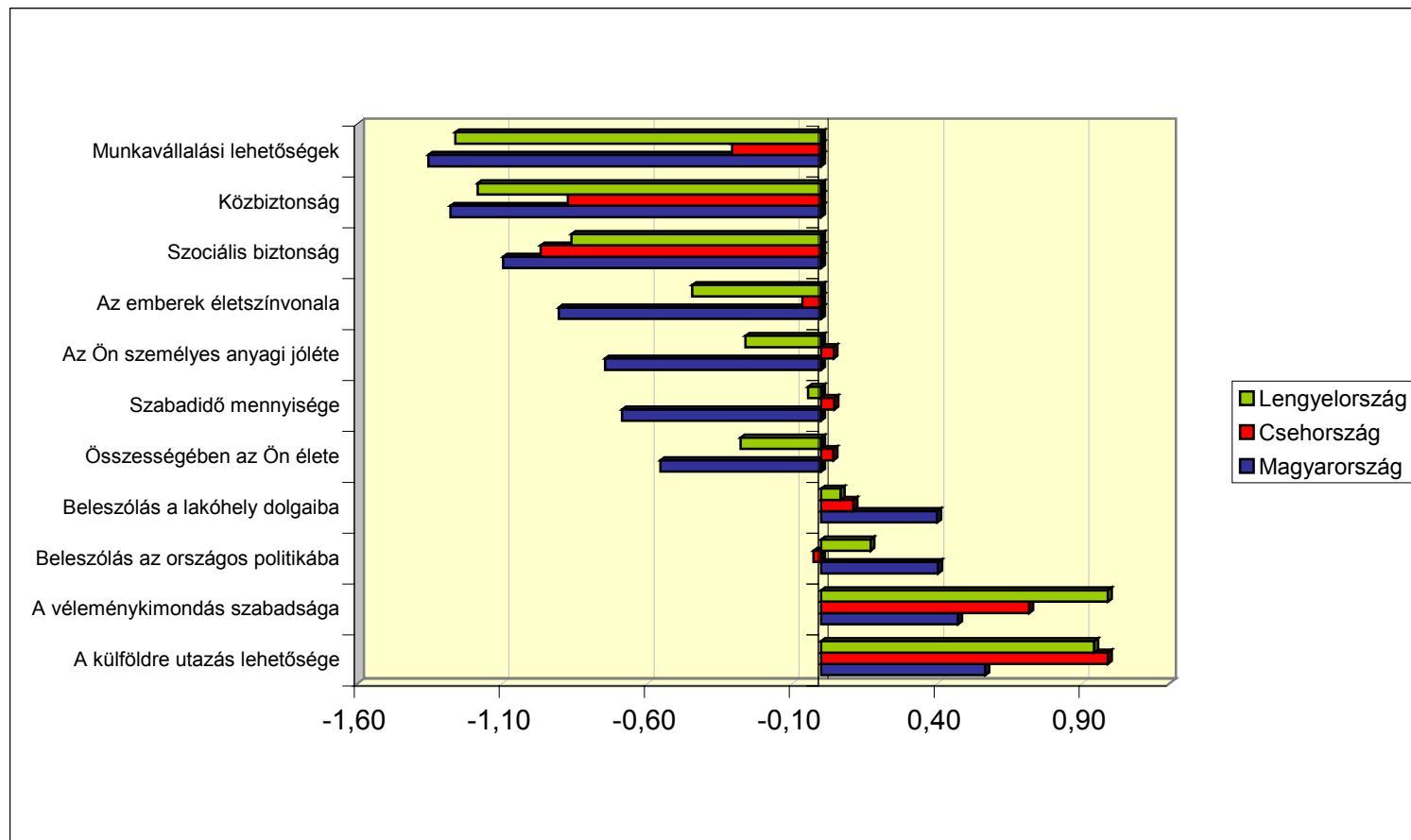
4.2.a. táblázat. Hasonlítsa össze mai életét azzal, ami 1989 előtt volt az alábbi szempontok szerint – Magyarország (1 – ma határozottan jobb, 5 – ma határozottan rosszabb)

	N=	Átlag	Módusz	Standard eltérés
Az emberek életszínvonala szempontjából	1442	3,91	5	1,11
A munkavállalási lehetőségek szempontjából	1434	4,35	5	0,93
A szabadidő mennyisége szempontjából	1351	3,69	5	1,13
A külföldre utazás lehetősége szempontjából	1307	2,43	1	1,41
Az országos politikába való beleszólás lehetősége szempontjából	1283	2,60	3	1,13
Az lakóhelyét érintő dolgokba való beleszólás lehetősége szempontjából	1296	2,60	3	1,09
Az Ön személyes anyagi jóléte szempontjából	1434	3,75	5	1,13
A közbiztonság szempontjából	1424	4,28	5	0,94
A szociális biztonság szempontjából	1375	4,10	5	1,00
Az őszinte vélemény kimondásának szabadsága Szempontjából	1347	2,53	2	1,16
Összességében az Ön élete szempontjából	1436	3,55	3	1,15

4.2.b. táblázat. Hasonlítsa össze mai életét azzal, ami 1989 előtt volt az alábbi szempontok szerint – magyar, cseh, lengyel összehasonlítás (1 – ma határozottan jobb, 5 – ma határozottan rosszabb)

	Magyarország		Csehország		Lengyelország	
	Átlag	Módusz	Átlag	Módusz	Átlag	Módusz
Az emberek életszínvonala szempontjából	3,91	5	3,07	3	3,44	5
A munkavállalási lehetőségek szempontjából	4,35	5	3,31	3	4,26	5
A szabadidő mennyisége szempontjából	3,69	5	2,95	3	3,04	3
A külföldre utazás lehetősége szempontjából	2,43	1	2,01	1	2,06	1
Az országos politikába való beleszólás lehetősége szempontjából	2,60	3	3,03	3	2,83	3
Az lakóhelyét érintő dolgokba való beleszólás lehetősége szempontjából	2,60	3	2,89	3	2,93	3
Az Ön személyes anyagi jóléte szempontjából	3,75	5	2,96	3	3,26	3
A közbiztonság szempontjából	4,28	5	3,87	4	4,18	5
A szociális biztonság szempontjából	4,10	5	3,97	4	3,86	5
Az őszinte vélemény kimondásának szabadsága Szempontjából	2,53	2	2,28	2	2,01	1
Összességében az Ön élete szempontjából	3,55	3	2,96	3	3,28	3

4.1. ábra. A mai és a tíz évvel ezelőtti élethelyzet összehasonlítása különböző dimenziókban (az ötfokú skálán adott válaszok átlagának a skála középső értékétől való eltérése, 1 – ma határozottan jobb, 5 – ma határozottan rosszabb)

Ezután arra kértük a válaszadókat, vonjanak mérleget az eltelt tíz esztendő fényében: több hasznot, avagy több kárt okoztak a végbement változások az embereknek a három országban.

A korábbi eredmények figyelembevételével már nem meglepő, hogy Magyarországon a határozott választ adók többsége szerint a rendszerváltás óta végbement változások nyomán megvont mérleg egyenlege negatív. A válaszadók egyötöde sem értékeli pozitívnak a folyamatok eredményeinek összességét. A megkérdezettek egytizede nem foglalt állást a feltett kérdésben.

Lengyelország esetében is azt mondhatjuk, hogy az emberek alapvetően negatívan ítélik meg az elmúlt tíz esztendő hozadékát. Az adatok azonban azt is mutatják, hogy a lengyelek között magasabb a hasznok és alacsonyabb a károk túlsúlyát érzékelők aránya. A mérleg a csehek esetében is negatív, ám relatív többségük a hasznok és károk egyensúlyát érzékeli.

4.3. táblázat. Az 1989 óta végbement változások az embereknek...

	Magyarország		Csehország	Lengyelország
	N=	%	%	%
több hasznot hoztak, mint amennyi kárt okoztak	234	17,5	24	26
ugyanannyi hasznot hoztak, mint amennyi kárt okoztak	417	31,2	44	33
több kárt okoztak, mint amennyi hasznot hoztak	684	51,3	32	41
<i>Összesen</i>	<i>1335</i>	<i>100,0</i>	100	100
Nem tudja	179	11,7	4	9

A magyarországi véleményekre elsősorban az iskolai végzettség, másodsorban pedig az életkor van befolyással. Minél magasabb iskolai végzettségű valaki annál inkább úgy véli, hogy a változások több haszonnal jártak, mint amennyi kárt okoztak. Ezzel együtt is a felsőfokú végzettségűek csupán egyharmada lát pozitív mérleget az elmúlt tíz év változásai tekintetében. Az életkor esetében azt találjuk, hogy a 40 év alattiak között az átlagnál nagyobb arányban vannak a jelenlegi rendszer hasznait számosabbnak látók.

Végül mindenkit megkértünk arra, hogy az előző, szocialista rendszer esetében is vonjon mérleget. Magyarországon erre a megkérdezettek 14%-a nem vállalkozott. Azok többsége szerint, akik ezt mégis megtették, a korábbi politikai rendszer összességében több hasznot hozott, mint amennyi kárt okozott. A válaszadók egyharmada szerint a mérleg nagyjából nullszaldós, egyötödük szerint pedig inkább negatív: az okozott károk mértéke meghaladja a hasznokét.

A magyarokkal ellentétben a határozott választ adó lengyelek relatív többsége (36%) úgy vélekedik, hogy a volt szocialista rendszer összességében több kárt okozott, mint amennyi hasznot hozott. Ugyanennyien látják 'nullszaldós'-nak a rendszer mérlegét. A csehek véleménye a szocialista rendszer egyenlegéről megegyezik azzal, melyet az elmúlt tíz évre vonatkozóan állítottak fel. A relatív többség úgy véli, hogy a szocialista rendszer okozta károk kiegyenlítették előnyeit (45%). A csehek egyharmada szerint rendszer a mérleg negatív, egynegyede szerint pedig pozitív. Mind a csehek, mind pedig a lengyelek esetében viszonylag alacsony bizonytalanok

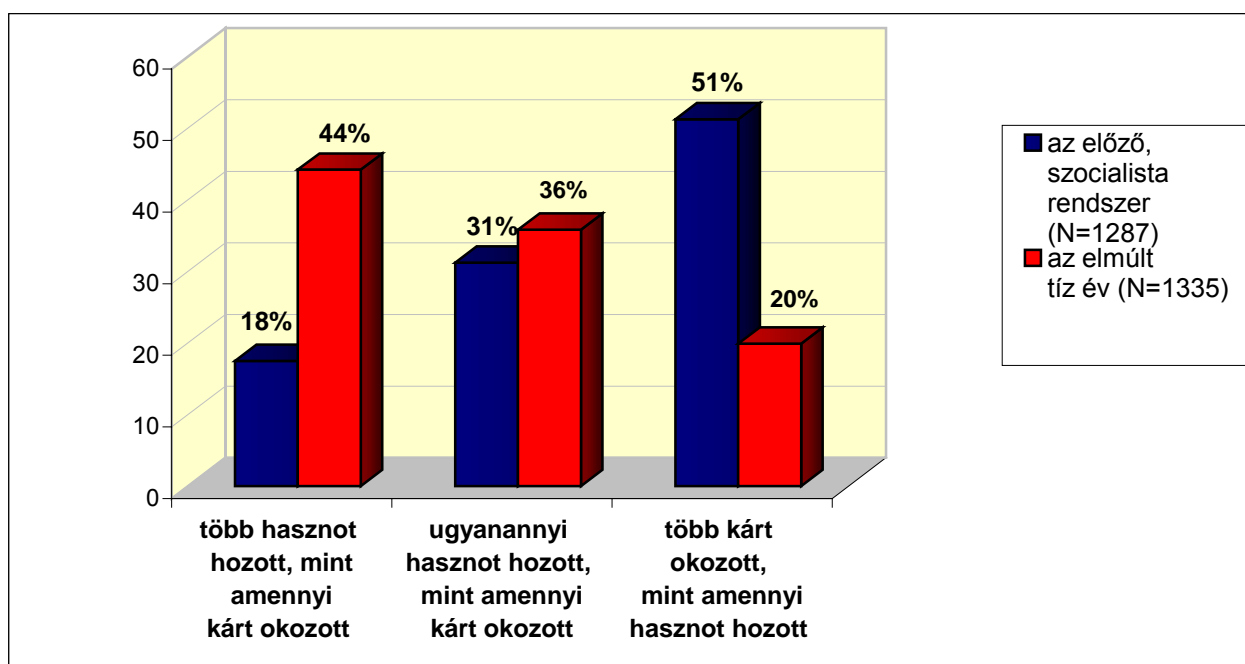
aránya, ami azt mutatja, hogy a két ország állampolgárai határozottabban ítélik meg az elmúlt rendszer teljesítményét, mint a magyarok.

4.4. táblázat. Az előző szocialista rendszer az embereknek...

	Magyarország		Csehország	Lengyelország
	N=	%	%	%
több hasznot hozott, mint amennyi kárt okozott	569	44,2	23	29
ugyanannyi hasznot hozott, mint amennyi kárt okozott	461	35,8	45	35
több kárt okozott, mint amennyi hasznot hozott	256	19,9	32	36
<i>Összesen</i>	<i>1287</i>	<i>100,0</i>	100	100
Nem tudja	215	14,1	6	14

Magyarországon minél magasabb iskolai végzettségű valaki, annál nagyobb valószínűséggel válaszolta azt, hogy a szocialista rendszer okozta károk meghaladták a keletkezett hasznokat. Hasonló a helyzet a településtípusok szerinti vizsgálat esetében is. Minél nagyobb településen lakik valaki, annál kisebb valószínűséggel látja nagyobboknak a hasznokat az okozott károknál.

4.2. ábra.. Az előző szocialista rendszer és az elmúlt tíz év mérlege

Magyarországon (a határozott választ adók százalékában)